

Kitaabka Daanyeel - Boqol iyo Toddobaatan iyo Siddeedaad

Isbarbar-dhigyo Nebiyadeed: Furfuranka Daanyeel 11 ee Maalmaha Ugu Dambeeya

Jeff Pippenger
2024-04-08

Aayadaha lix iyo toban ilaa sagaal iyo toban ee cutubka kow iyo tobnaad ee Daanyeel waxay matalaan taariikhda ka bilaabmaysa sharciga Axadda ee dhowaan iman doona ee Maraykanka, ilaa Miikaa'iil istaago oo waqtiga nimcada aadanaha xidhmo. Sidaas daraaddeed waxay sidoo kale matalaan taariikhda ku jirta aayadda afartan iyo kow ilaa aayadda afartan iyo shan ee isla cutubkaas.

Laakiin kii isaga ku soo kaca wuxuu samayn doonaa sida doonistiisu tahay, oo ninna isagaa hor istaagi doonin; oo wuxuu istaagi doonaa dalka ammaanta leh, kaas oo gacantiisa lagu baabbi'in doono. Oo weliba wejigiisuu u jeedin doonaa inuu ku soo galo xoogga boqortooyadiisa oo dhan, isaga iyo kuwa qummanuna way la jiri doonaan; sidaas buu yeeli doonaa; oo wuxuu siin doonaa gabadha dumarka, si uu iyada u kharribo; laakiinse iyadu dhiniciisa ma istaagi doonto, umana ahaan doonto isaga. Taas dabadeedna wejigiisuu u jeedin doonaa jasiiradaha, oo kuwo badan buu qabsan doonaa; laakiinse amiir dano isaga u gaar ah awgeed ayaa ceebtii uu keenay joojin doona; oo isagoon ceebtiisa qaadan ayuu ku soo celin doonaa isaga dushiisa. Markaasuu wejigiisa u jeedin doonaa qalcadda dalkiisa; laakiinse wuu turunturoon doonaa oo dhici doonaa, mana la heli doono. Daanyeel 11:16–19.

Markii Walaasha White ka hadashay dhammaystirka ugu dambeeya ee cutubka kow iyo tobnaad ee Daanyeel, waxay tiri, “in taariikh badan oo lagu dhammaystiray wax sii sheegiddan dib loo celin doono.” Aayadaha kow iyo afartan ilaa shan iyo afartan waxay ku celinayaan taariikhda sii sheegidda ee aayadahan. Aayadahan waa la dhammaystiray markii Roomaankii jaahilka ahaa uu la wareegay talada dunida isaga oo marka hore qabsaday saddex degaan juqraafiyeed.

“In kastoo Masar uusan hortaagi karin Antiyokhus, boqorkii woqooyi, Antiyokhusna ma uusan hortaagi karin Roomaankii hadda ku soo kacay isaga. Boqortooyooyin dambe ma jirin oo awood u lahaa inay iska caabiyaan quwaddan soo kacaysa. Suuriya waa la qabsaday, waxaana lagu daray boqortooyadii Roomaanka, markii Bumbey, BC 65, uu Antiyokhus Asiaticus ka xayuubiyey hantidiisii, oo Suuriya ka dhigay gobol Roomaan ah.”

“Awooddaasii qudheedu waxay ahayd inay sidoo kale ka istaagto Dhulka Quduuska ah, oo ay baabbi'iso. Rooma waxay xidhiidh isbahaysi ah la yeelatay dadka Ilaah, Yuhuudda, sannadkii BC 162, taariikhdaas oo laga bilaabo ay meel muuqata kaga jirto jadwalka waxsii sheegyada. Hase ahaatee, ma ay helin xukunka Yahuudiya qabsasho dhab ah ilaa BC 63; markaasna sidan soo socota ayay ku dhacday.

“Kolkii Bumbey ka soo noqday duullaankiisii uu ku qaaday Mithridates oo ahaa boqorkii Bontos, laba nin oo ku tartamayay, Hyrcanus iyo Aristobulus, ayaa u halgamayay taajka Yahuudiya. Dacwaddoodii waxaa la horkeenay Bumbey, kaasoo durbadiiba gartay dulmiga ku jira sheegashooyinka Aristobulus, hase yeeshee wuxuu jeclaystay inuu dib u dhigo go’aanka arrinta ilaa ka dib duullaankiisii muddada dheer uu aad u jeclaa ee Carabiya, isagoo markaas ballanqaaday inuu soo noqon doono oo uu arrimahooda u kala xukumi doono sida ay caddaalad iyo habboonaansho ugu muuqato. Aristobulus, isagoo gorfaynaya dareenka dhabta ah ee Bumbey, ayuu ku degdegay inuu ku laabto Yahuudiya, dadkiisiina hubeeyo, iskuna diyaariyo difaac xoog leh, isagoo go’aansaday, khatar kasta ha ku kacdee, inuu sii haysto taajka uu sii arkayay in mid kale loo xukumi doono. Bumbey si dhow ayuu u daba galay baxsadaha. Markuu Yerusaaalem ku soo dhowaaday, Aristobulus, isagoo bilaabaya inuu ka shallaayo jidkiisii, ayaa u soo baxay inuu ka hor tago, wuxuuna isku dayay inuu arrinta heshiis ku dhammeeyo isagoo ballanqaadaya isdhiibid buuxda iyo lacag aad u badan. Bumbey, isagoo aqbalay soo-jeedintan, wuxuu diray Gabinius oo madax ka ah cutub ciidan ah si uu lacagta u soo qaado. Laakiin markii taliyahaas sare Yerusaaalem yimid, wuxuu helay iridihii oo laga xidhay, waxaana korka derbiyada lagaga sheegay in magaaladu aanay ku taagnayn heshiiskaas.”

“Pompey, si aanu sidaas oo kale ciqaab la’aan loogu khiyaanayn, wuxuu Aristobulus, kii uu haystay oo la joogay, geliyey biraha, oo markiiba ciidankiisii oo dhan ayuu kula dhaqaaqay Yerusaaalem. Taageerayaashii Aristobulus waxay u taagnaayeen inay meeshaa difaacaan; kuwii Hyrcanusna, inay albaabbada furaan. Kuwii dambe oo badnaa, kana adkaaday, Pompey waxaa loo oggolaaday gelitaan xor ah oo magaalada ah. Markaasaa kuwii raacsanaa Aristobulus waxay dib ugu gurteen buurta macbudka, iyagoo si buuxda uga go’an inay meeshaas difaacaan sida Pompey uga go’nayd inuu qabsado. Dhammaadkii saddex bilood waxaa gidaarka laga sameeyey dalool ku filan weerar lagu qaado, oo meeshaana waxaa lagu qabsaday afka seefta. Gowraca daran ee markaas ka dhashay, laba iyo toban kun oo qof ayaa lagu laayey. Waxay ahayd muuqaal murugo leh, ayuu taariikhyahanku sheegay, in la arko wadaaddadii, iyagoo wakhtigaas ku hawlan adeegga Ilaah, haddana gacan deggan iyo ujeeddo sugan ku sii wada hawshoodii caadiga ahayd, iyagoo u muuqda kuwo aan ka warqabin rabshadda waalan, in kastoo hareerahooda saaxiibbaddood loo laynayay, in kastoo marar badanna dhiiggoodii qudhoodu ku dhex qasmay kii allabaryadooda.”

“Markuu dagaalkii soo afjaray, Pompey wuxuu dumiyey derbiyadii Yerusaaalem, magaalooyin dhawr ahna wuxuu ka wareejiyey xukunkii Yahuudiya una wareejiyey kii Suuriya, Yuhuuddana wuxuu ku soo rogay baad. Sidaas ayaa markii ugu horraysay Yerusaaalem guulaysi lagaga dhigay gacanta quwaddaas, taas oo ahayd inay ‘dhulka ammaanta leh’ ku haysato qabsashadeeda birta ah ilaa ay gebi ahaanba baabbi’iso.”

“AAYADDA 17. Oo wejigiisuu u jeedin doonaa inuu ku soo galo xoogga boqortooyadiisa oo dhan, kuwa qummanna way la jiri doonaan; sidaasuu yeeli doonaa; oo wuxuu siin doonaa gabadha dumarka, isagoo kharribaya iyada; laakiinse iyadu dhiniciisa ma istaagi doonto, isagaana u ahaan mayso.”

“Bishop Newton wuxuu bixiyaa akhrin kale oo aayaddan ah, taas oo u muuqata inay si ka sii cad u muujinayso macnaha, sidan soo socota: ‘Wuxuu kaloo wejigiisa u jeedin doonaa inuu xoog ku galo boqortooyada oo dhan.’ Aayadda 16 waxay ina soo gaarsiisay qabsashadii Suuriya iyo Yahuudiya ee Roomaanku sameeyeen. Rooma mar hore ayay qabsatay Makedoniya iyo Taraaqiya. Masar hadda waxay ahayd waxa keliya ee ka haray ‘boqortooyadii oo dhan’ ee Iskandhar, oo aan weli la hoos keenin awoodda Roomaanka, taas oo hadda wejigeeda u jeedisay inay xoog ku gasho dalkaas.

“Butooleemayos Awleetis wuxuu dhintay 51 BC. Wuxuu taajkii iyo boqortooyadii Masar uga tegey wiilkiisa curadka ah iyo gabadhiisa curadda ah, Butooleemayos iyo Kiliyobaatra. Dardaarankiisa waxaa lagu qoray in ay is guursadaan oo ay si wadajir ah u taliyaan; oo maadaama ay da’ yar ahaayeen, waxaa la geliyey mas’uuliyadda ilaalo ee Roomaanka. Dadkii Roomaanka ayaa aqbalay xilkaas, waxayna Bambeey u magacaabeen ilaaliyaha dhaxal-sugayaasha da’da yar ee Masar.”

“Wax yar kaddib markii muran ka dhex qarxay Pompey iyo Caesar, ayaa dagaalkii caanka ahaa ee Pharsalia lagu dhex galay labada jeneraal. Pompey, markii la jebiyey, wuxuu u qaxay Masar. Caesar markiiba halkaas ayuu ku daba tegay; hase ahaatee, ka hor intuu imanin, Pompey si liidata oo khiyaano leh ayaa loo dilay Ptolemy, kaas oo uu isagu u ahaan jiray ilaaliye loo magacaabay. Sidaa darteed Caesar wuxuu la wareegay magacaabistii Pompey la siiyey, isagoo noqday ilaaliyaha Ptolemy iyo Cleopatra. Wuxuu Masar ka helay iyada oo kacsan rabshado gudaha ah awgood, maadaama Ptolemy iyo Cleopatra ay isu cadow noqdeen, iyaduna laga qaaday qaybteedii xukunka. Si kastaba ha ahaatee, ma uu ka labalabayn inuu Alexandria kaga soo dego ciidankiisa yar, 800 fardooley ah iyo 3200 lugta ah, inuu dacwaddaas qaado oo uu ku hawlgalo xallinteeda. Maalinba maalinta ka dambaysa markii dhibaatooyinku sii kordhayeen, Caesar wuxuu arkay in ciidankiisa yari aanu ku filnayn inuu ku ilaashado meeshiisa, oo maadaama uusan Masar ka bixi karin dabaysha woqooyi ee xilligaas dhacaysay awgeed, ayuu Aasiya u diray amar ah in dhammaan ciidammadii uu qaybtaas ku hayey ay ugu yimaadaan gargaar sida ugu dhakhsaha badan.”

“Isagoo ku hadlaya qaab kibir iyo sarreyn aad u weyn leh, ayuu amar ku bixiyey in Ptolemy iyo Cleopatra ay kala diraan ciidamooda, hortiisa uga soo muuqdaan si loo xalliyo khilaafkooda, oo ay ku nagaadaan go’aankiisa. Maadaama Masar ahayd boqortooyo madax-bannaan, amarkan isla weynaa waxaa loo arkay meel ka dhac ku ah haybadda boqornimadeeda; taas aawadeedna Masriyiintii, iyagoo aad u cadhooday, ayaa hubkii qaatay. Kaysar wuxuu ku jawaabay in uu sidaas u sameeyey isaga oo ku dhaqmaya doonistii aabbahood, Auletes, oo carruurtiisa geliyey hoos-ilaalinta golaha odayaasha iyo dadka Rooma; awoodda oo dhammuna xilligaas ay hadda ku urursanayd shakhsiyaddiisa isagoo qunsul ah; iyo in, maadaama uu yahay ilaaliye, uu xaq u lahaa inuu dhexdhexaadiyo oo kala xukumo.”

“Arrintii ayaa ugu dambayntii hortiisa la keenay, waxaana loo magacaabay qareenno u doodaya dacwadda dhinacyada kala duwan. Cleopatra, iyadoo ka warqabtay tabarta daciifka ah ee guuleystihii weynaa ee Roomaanka, waxay garatay in quruxda joogitaankeedu ay ka waxtar badan doonto helidda xukun iyada u hiilinaya marka loo eego qareen kasta oo ay adeegsan kari lahayd. Si ay u gaadho hortiisa iyadoo aan la dareemin, waxay adeegsatay xeeladdan soo

socota: Iyadoo si buuxda isu jiifisay xidhmo dhar ah dhexdeeda, Apollodorus, oo ahaa addoonkeedii Sicilianka ahaa, ayaa ku duubay maro, xarig ku xidhay, dabadeedna garbihiisa xoogga badan ee Herculean-ka ah kor ugu qaaday, una dhaqaaqay qolalkii Caesar. Isagoo ku andacoonaya inuu hadiyad u sido janankii Roomaanka, waxaa laga geliyey iridda qalcadda, wuxuu galay hortii Caesar, culayskiina cagihisa ayuu dhigay. Markii Caesar furfuray xidhmadan nool, bal eeg! Cleopatra oo qurux badan ayaa hortiisa istaagtay. Aad buu uga fogaa inuu ka xumaado xeeladdaas, oo maadaama uu lahaa dabecad lagu tilmaamay 2 Butros 2:14, araggii ugu horreeyey ee qof sidaas u qurux badan leh, ayuu Rollin leeyahay, wuxuu ku yeeshay saamayntii oo dhan ee ay iyadu doonaysay.”

“Qaysar ugu dambayntii wuxuu amar ku bixiyey in walaalka iyo walaashu si wadajir ah u degaan carshiga, sida uu ahaa qasdiga dardaaranka. Pothinus, oo ahaa wasiirka ugu sarreeya ee dawladda, kana ahaa kan ugu weyn ee ka shaqeyey in Cleopatra carshiga laga eryo, wuxuu ka baqay waxa ka dhalan kara soo celinteeda. Sidaas daraaddeed wuxuu bilaabay inuu Qaysar ka dhex abuuro masayr iyo nacayb, isagoo dadka dhexdiisa ku faafinaya in uu ugu dambayntii doonayo inuu Cleopatra siiyo awoodda oo dhan kaligeed. Muddo yar dabadeed kacdoon cad ayaa dhacay. Achilles, isagoo madax u ah 20,000 oo nin, ayaa usoo dhaqaaqay inuu Qaysar ka saaro Alexandria. Qaysar, isagoo si xeeladaysan raggiisii tirada yaraa ugu kala habeeyey jidadka iyo luuqyada magaalada, wax dhib ah kalama kulmin inuu weerarka dib u celiyo. Masriyiintii waxay isku dayeen inay baabi'yaan ciidankiisii badda. Isaguna wuxuu ugu jawaabay inuu gubo koodii. Qaar ka mid ah maraakiibtii gubanaysay oo loo riixay meel u dhow dekedda agteeda, ayaa dhowr ka mid ah dhismayaashii magaalada dab qabsadeen, waxaana halkaas ku baaba'ay maktabaddii caanka ahayd ee Alexandria, oo ay ku jireen ku dhowaad 400,000 oo buug.”

“Dagaalkii oo sii kordhaya khatartiisa, Kaysar wuxuu caawimo uga diray dalalkii deriska oo dhan. Ciidamo badeed oo waaweyn ayaa Aasiya Yar ka yimid si ay u taageeraan. Mithridates wuxuu Masar ugu baxay ciidan laga soo ururiyey Suuriya iyo Kilikhiya. Antipater kii Idumean ahaa ayaa ku biiray isaga isagoo wata 3,000 oo Yuhuud ah. Yuhuuddii haysatay marinadii loo sii maro Masar waxay u oggolaadeen ciidanka inuu gudbo iyada oo aan wax carqalad ah la kulmin. Iyadoo aanay jirin wada-shaqayntan dhinacooda ka timid, qorshaha oo dhan waa inuu fashilmi lahaa. Imaatinka ciidankan ayaa go'aamiyey loollanka. Dagaal go'aan leh ayaa lagu qaaday agagaarka Webiga Niil, kaas oo ku dhammaaday guul buuxda oo Kaysar gaadhay. Batolemy, isagoo isku dayaya inuu baxsado, wuxuu ku hafatay webiga. Markaasaa Iskandariya iyo Masar oo dhami isu dhiibeen guulaystaha. Rooma waxay hadda gashay oo la wareegtay dhammaan boqortooyadii asalka ahayd ee Alexander.”

“Ereyga ‘kuwa qumman’ ee qoraalka ku jirta waxaa shaki la'aan loola jeedaa Yuhuudda, kuwaas oo siiyey gargaarkii hore loo soo sheegay. Tan la'aanteed, hubaal wuu fashilmi lahaa; tanse, wuxuu si buuxda Masar ugu hoos geeyey xukunkiisa, 47 BC.

“‘Gabadha dumarka, iyada oo hallaynaysa.’ Jacaylkii kacsanaa ee Kaysar u qaaday Cleopatra, oo uu hal wiil ka dhalay, ayaa taariikhyahanku u qoondeeyey sababta keliya ee ku kalliftay inuu qaado olole khatar badan sida dagaalkii Masar. Taas ayaa ku haysay Masar muddo aad uga dheer intii ay arrimihiisu u baahnaayeen, isaga oo habeenno dhan ku luminaya

casho-raacyo iyo faraxumayn uu la lahaa boqoradda anshax-xumada badan. ‘Laakiin,’ ayuu nebigu yidhi, ‘iyadu dhankiisa ma taagna doonto, umana ahaan doonto isaga.’ Cleopatra dabadeed waxay isku raacday Antony, cadowgii Augustus Caesar, oo waxay awooddeeda oo dhan u adeegsatay ka gees ahaanshaha Rooma.”

“AAYADDA 18. Intaas dabadeed wuxuu wejigiisa u jeedin doonaa jasiiradaha, oo qaar badan buu qabsan doonaa; laakiinse amiir isu taagan aawadiis ayaa ceebtii uu geystay ka joojin doona; oo isagoo aan ceebtiisii qudhiisu qabin ayuu dib ugu celin doonaa korkiisa.”

“Dagaalkii uu la galay Farnakes, boqorkii Bosfooraska Kimmeriya, ayaa ugu dambayntii ka soo jiiday Masar. ‘Markuu gaadhay meeshii cadowgu joogay,’ ayuu Prideaux yidhi, ‘isagoon nasasho siin naftiisa iyo iyagaba toona, markiiba ayuu ku kacay, oo guul buuxda ka gaadhay; warkaasna wuxuu ugu qoray saaxiibkiis saddexdan eray: Veni, vidi, vici; waan imid, waan arkay, waan guulaystay.’ Qaybta dambe ee aayaddan waxa ku jira mugdi gaar ah, waxaana jira kala duwanaansho fikradeed oo ku saabsan sida loo dabaqayo. Qaar waxay ku dabaqaan marxalad ka sii horraysa nolosha Kaysar, waxayna u malaynayaan inay ku arkaan dhammaystir ku saabsan khilaafkiisii Pompey. Laakiin dhacdooyinka ka horreeya iyo kuwa ka dambeeya ee si cad loogu qeexay wax sii sheegidda ayaa nagu khasbaya in aynu dhammaystirka qaybtan wax sii sheegidda ka dhex raadino guushii Farnakes laga gaadhay iyo dhimashadii Kaysar ee Rooma, sida lagu muujiyey aayadda xigta. Taariikh ka sii dhammaystiran oo xilligan ku saabsan ayaa laga yaabaa inay iftiimiso dhacdooyin ka dhigi lahaa dabaqidda tuducan mid aan wareer lahayn.”

“AAYADDA 19. Markaasuu wejigiisa u jeedin doonaa qalcadda dalkiisa; laakiinse wuu turunturoon doonaa oo dhici doonaa, oo mar dambe lama heli doono.”

“Ka dib qabsashadan, Kaysar wuxuu ka adkaaday hadhaagii ugu dambeeyey ee kooxdii Bombaay, kuwaas oo ahaa Kaato iyo Iskiibiyo oo Afrika joogay, iyo Laabiyenus iyo Vaarus oo Isbayn joogay. Markuu ku soo noqday Rooma, oo ahayd ‘qalcaddii dalkiisa,’ waxaa laga dhigay kaligii-taliye daa’im ah; waxaana la siiyey awoodo iyo maamuusyo kale oo noocaas ah oo dhab ahaan ka dhigay taliye buuxa oo boqortooyada oo dhan ah. Laakiin nebigu wuxuu sheegay inuu turunturoon doono oo dhici doono. Afkaartu waxay muujinaysaa in riditaankiisu noqon doono mid kedis ah oo aan la filayn, sida qof si lama filaan ah ugu turunturooda socodkiisa. Sidaas oo kalena ninkan, kii dagaallamay oo ku guulaystay shan boqol oo dagaal, qabsaday kun magaalo, oo dilay hal milyan iyo boqol iyo laba iyo sagaashan kun oo nin, kuma dhicin buuqa dagaalka iyo saacaddii dirirta, balse wuxuu dhacay markii uu moodayay in jidkiisu siman yahay oo ubaxyo lagu goglay, iyo markii loo haystay in khatartu aad u fog tahay; waayo, markuu kursigiisii carshiga dahabka ahaa ku fadhiistay hoolka golaha, si uu gacmaha jidhkaas uga helo magaca boqor, tooreydii khiyaanadu si kedis ah ayay qalbiga uga mudday. Kaasiyus, Buruutus, iyo shirqoolayaal kale ayaa ku soo booday, wuuna dhacay, isagoo lagu muday saddex iyo labaatan dhaawac. Sidaas ayuu si kedis ah ugu turunturooday oo u dhacay, oo mar dambe lama helin, BC 44.” Uriah Smith, Daniel and the Revelation, 258–264.

Dhammaystirka taariikhiga ah ee Roomaankii jaahilka ahaa (boqorka woqooyi), markii lagu taagay carshiga, waa taariikh sii muujinaysa taariikhda calemo-saarka Roomada casriga ah ee midowga

saddex-geesoodka ah kaas oo ka dhaca sharciga Axadda ee dhowaan imanaya. Taariikhdan waxaa sidoo kale lagu tusaaleeyey aayadaha soddon ilaa soddon iyo lix, kuwaas oo muujiyey goortii baabtiisku markii ugu horraysay lagu fadhiisiiyey carshiga sannadkii 538. Aayadaha lix iyo toban ilaa sagaal iyo toban, iyo aayadaha soddon iyo kow ilaa soddon iyo lixba, labaduba waxay metelaan kacitaanka ugu dambeeya iyo dhicitaanka dhilladii Turos. Taariikhdaas waxaa kaloo lagu metelay aayadaha shan ilaa sagaal, markii boqorkii ugu horreeyey ee woqooyi la taagay ka dib markii uu qabsaday saddex degaan oo juqraafiyeed. Intaas dabadeed wuxuu heshiis la galay boqorka koonfureed, laakiinse heshiiska wuu jebiyey, waxaana ka falcelin ahaan boqorkii koonfureed gaadhsiiyey dhaawac dilaa ah, boqorkii woqooyina wuxuu ku dhintay maxaabiisnimadii Masar.

Aayadaha shanaad ilaa sagaalaad, aayadaha lix iyo tobaad ilaa sagaal iyo tobaad, iyo aayadaha soddonaad ilaa lix iyo soddon waxay bixiyaan saddex xariiqood oo nebiyadeed oo ku rumooba aayadaha afartan ilaa afartan iyo shan. Markii Sister White ay tilmaantay in “wax badan oo taariikhda ka mid ah oo lagu rumoobay nebiyaddan dib loo soo celin doono,” waxay dhab ahaantii ka dhignayd in cutubka oo dhan uu sawir ka bixinayo aayadaha afartan ilaa afartan iyo shan. Aayadaha labaatanaad ilaa laba iyo labaatanaad waxay tilmaamayaan dhalashada iyo dhimashada Masiixa, sidaas darteedna waxay matalayaan wakhtiga dhammaadka labadaba 1798 iyo 1989 dhalashadiisa, dabadeedna dhimashadiisii iskutallaabta dusheeda waxay matalaysay Oktoobar 22, 1844, iyo sharciga Axadda.

Aayadda saddex iyo labaatanaad waxay tilmaamaysaa axdiga u dhexeeya Yuhuudda iyo Rooma, inta lagu jiray taariikhda kacdoonkii Maccabee. “Axdiga” taariikhdaas ku jira waxa lagu matalaa taariikhaha 161 BC iyo 158 BC. Taariikhda Maccabee waxay metelaysaa xariiq gudaha ah oo bilowgeedu yahay “axdi” u dhexeeya Rooma iyo Yuhuuddii Maccabee, kaas oo ay Yuhuuddu bilaabeen, ugu dambayntiina ku dhammaaday iyadoo Yuhuuddu ku dhawaaqayaan inaanay lahayn boqor aan ka ahayn Kaysar. Aayadda saddex iyo labaatanaad dabcan waxay daba socotaa aayadaha kow iyo labaatanaad iyo laba iyo labaatanaad, aayadda kow iyo labaatanaadna waxay tilmaamaysaa dhalashadii Masiixa, taas oo ah wakhti nebiyadeed oo dhammaadka ah, halka aayadda laba iyo labaatanaad ay tilmaamayso iskutallaabta, taas oo metelaysa sharciga Axadda.

Iskutallaabta agteeda Yuhuuddu waxay Kaysar (Rooma) u aqoonsadeen boqorkooda, oo “axdiga” aayadda saddex iyo labaatanaadna wuxuu tilmaamayaa bilowgii doorashadii Yuhuuddu ay ku doorteen inay u adeegaan Rooma, isla barta dhammaadka ee Yuhuuddu kaga dhawaaqeen daacadnimadooda Rooma. Dhammaadka Yuhuudda, sida iskutallaabta lagu metelay, waxaa xiga bilowga xiriirka Yuhuudda la yeeshen Rooma.

Aayadaha afar iyo labaatanaad ilaa soddonaad waxay sharxayaan saddex boqol iyo lixdan sannadoodkii Roomaankii jaahiliga ahaa si buuxda ugu talinayey, laga bilaabo Dagaalkii Actium ee 31 BC, ilaa wareejintii caasimadda ee Rooma laga dhigay Constantinople sannadkii 330. Muddada saddexda boqol iyo lixdanka sannadood ahi waxay astaan u tahay kun laba boqol iyo lixdanka sannadood ee Roomaankii baadarigu si buuxda u talinayey, oo labadooduba waxay si wadajir ah u metelaan muddada ka bilaabata aayadda afartan iyo kow, iyo midowga saddex-geesoodka ah ee dhaca marka dhowaan la soo rogo sharciga Axadda, ilaa xidhiidhka

wakhtiga nimcadu socoto.

Dhammaan khadadka taariikheed ee nebiyadeed ee cutubka kow iyo tobnaad waxay la jaanqaadaan lixda aayadood ee ugu dambeeya ee Daanyeel 11, hase yeeshee waa taariikhda nebiyadeed ee ka bilaabmaysa wakhtiga dhammaadka ee 1989, oo lagu matalay aayadda afartanaad ilaa sharciga Axadda ee aayadda afartan iyo kow, taas oo ah “qaybtaas waxsii sheegidda Daanyeel ee la xidhiidha maalmaha ugu dambeeya.” Taariikhda bannaan looga tagay aayadda afartanaad waa Muujintii Ciise Masiix, taas oo la furfuro marka wakhtigu dhow yahay, wax yar ka hor intaan albaabka nimcadu xidhmin.

Waxaannu daraasaddan ku sii wadi doonaa maqaalka xiga.

“Waxa aynu haysannaa qaynuunnada Ilaah iyo markhaatifurka Ciise Masiix, kaas oo ah ruuxa wax sii sheegidda. Erayga Ilaah waxaa laga helaa dhagaxyo qaali ah oo aan qiime lahayn. Kuwa baadha eraygan waa inay maankooda nadiif oo fayooow dhawraan. Marnaba waa inayan ku kacayn damac qalloocan xagga cunidda ama cabbidda.”

“Hadday sidan yeelaan, maskaxdu way jahawareeri doontaa; mana awoodi doonaan inay u adkaystaan culayska ku baxa qodid qoto dheer si loo ogaado macnaha waxyaalaha la xiriira dhacdooyinka gabagabada taariikhda dhulkan.

“Marka buugaagta Daanyeel iyo Muujintii si ka sii wanaagsan loo fahmo, rumaystayaashu waxay yeelan doonaan waayo-aragnimo diineed oo gebi ahaanba ka duwan. Waxaa la siin doonaa aragtiyo noocaas ah oo ku saabsan albaabbada furan ee samada, in qalbiga iyo maskaxdu ay ku daabacmaan dabecadda ay kulligood waajib ku tahay inay horumariyaan si ay u gartaan barakada la doonayo inay noqoto abaalmarinta kuwa qalbiga ka daahirka ah.

“Rabbigu wuu barakayn doonaa dhammaan kuwa si is-hoosaysiin iyo qalbi jilicsan leh u doonaya inay gartaan waxa lagu muujiyey Muujintii. Kitaabkani waxa uu xanbaarsan yahay wax aad u badan oo uur leh aan-dhimasho oo buuxa ammaano, sidaas daraaddeedna kuwa oo dhan ee akhriya oo si dadaal leh u baadha waxay helaan barakada kuwa ‘maqla erayada waxsii sheeggan, oo xajiya waxyaalaha ku qoran dhexdeeda.’”

“Hal wax ayaa hubaal ahaan laga garan doonaa daraasadda Muujintii—in xiriirka ka dhexeeya Ilaah iyo dadkiisu uu yahay mid dhow oo cad.”

“Xidhiidh cajaa’ib leh ayaa ka dhex muuqda koonka samada iyo dunidan. Waxyaalihii loo muujiyey Daanyeel ayaa dabadeed lagu dhammaystiray muujintii Yooxanaa loogu sameeyey Jasiiradda Patmos. Labadan kitaab waa in si taxaddar leh loo barto. Laba jeer ayuu Daanyeel weyddiiyey, Ilaa goormay ahaan doontaa dhammaadka wakhtigu?

“Aniguna waan maqlay, laakiinse ma aanan garan; markaasaan idhi, Sayidkaygiiyow, maxay noqon doontaa dhammaadka waxyaalahan? Oo isna wuxuu yidhi, Tag jidkaaga, Daanyelow; waayo, erayadu way xiran yihiin oo waa la shaabadeeyey ilaa wakhtiga dhammaadka. Kuwo badan waa la daahirin doonaa, oo caddaan baa laga dhigi doonaa, oo waa la tijaabin doonaa; laakiinse kuwa sharka leh si shar leh bay u falayaan; oo kuwa sharka leh midkoodna ma garan doono; laakiinse kuwa caqliga leh way garan doonaan. Oo tan iyo wakhtiga allabariga joogtada

ah la qaadi doono, oo karaahiyada baabba'a keenta la taagi doono, waxaa jiri doona kun iyo laba boqol iyo sagaashan maalmood. Waxaa barakaysan kan suga, oo gaadha kun iyo saddex boqol iyo shan iyo soddon maalmood. Laakiinse adigu jidkaaga tag ilaa dhammaadku yimaado; waayo, waad nasan doontaa, oo saamigaaga ayaad ku istaagi doontaa dhammaadka maalmaha.”

“Waxa uu ahaa Libaaxa qabiilka Yahuudah kii furay kitaabka shaabadihiisa oo siiyey Yooxanaa waxyigii ku saabsanaa waxa jiri doona maalmahan ugu dambeeya.

“Daani'eel wuxuu taagnaa meeshiisii qoondeysnayd si uu markhaatifurkiisa u qaado, kaas oo la shaabadeeyey ilaa wakhtiga dhammaadka, marka farriinta malaa'igta kowaad loo dhawaaqi doono dunideenna. Arrimahani waxay leeyihiin muhiimad aan dhammaad lahayn maalmahan ugu dambeeya; hase yeeshee inta 'kuwo badani la daahirin doono, oo la caddayn doono, oo la tijaabin doono,' 'kuwa sharka lehna shar bay samayn doonaan; oo kuwa sharka leh midkoodna ma fahmi doono.' Sida ay tani run u tahay! Dembigu waa ku xadgudubka sharciga Ilaah; oo kuwa aan aqbali doonin iftiinka ku saabsan sharciga Ilaah ma fahmi doonaan ku dhawaaqidda farriimaha malaa'igta kowaad, tan labaad, iyo tan saddexaad. Kitaabka Daani'eel waxaa laga furay shaabaddii muujintii Yooxanaa, wuxuuna ina sii hor geeyaa ilaa muuqaallada ugu dambeeya ee taariikhda dunidan.”

“Walaalaheennu ma maanka ku hayn doonaan in aynu ku dhex nool nahay khataraha maalmaha ugu dambeeya? Akhri Muujintii adigoo ku xidha Daanyeel. Waxyaalahan bar.”
Testimonies to Ministers, 114, 115.